

Waldemar Rozyrkowski, Wojciech Sowa

Kult św. Jadwigi Królowej w parafii nieszawskiej : na przykładzie wyposażenia kościoła parafialnego

Studia Włocławskie 3, 395-404

2000

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

WALDEMAR ROZYNKOWSKI
KS. WOJCIECH SOWA

KULT ŚW. JADWIGI KRÓLOWEJ W PARAFII NIESZAWSKIEJ **Na przykładzie wyposażenia kościoła parafialnego**

Beatyfikacja w 1987 roku, a następnie w dziesięć lat później kanonizacja (1997) królowej Jadwigi skłania nas do poszukiwań miejsc związanych z jej kultem. Jednym z nich jest niewielkie kujawskie miasteczko Nieszawa. Ilustracją tego niech będzie fragment listu postulacyjnego biskupa włocławskiego Antoniego Pawłowskiego do Ojca Świętego Pawła VI z 15 IX 1968 r.: „Między kapłanami i wiernymi utrwaliła się wspólna opinia, o Czcigodnej Jadwidze królowej Polski, że już jest świętą i coraz częściej ujawnia się pragnienie, aby oddawać kult publiczny tejże Słudze Bożej. Szczególnie w niektórych miasteczkach, gdzie znajdują się obrazy lub rzeźby tejże Czcigodnej Sługi Bożej, wspomniany kult kwitnie. I tak w Nieszawie jest kościół parafialny, poświęcony świętej Jadwidze wdowie, patronce Śląska, który w 1468 r. został zbudowany celem uczczenia zwycięstwa nad Krzyżakami pod Grunwaldem w r. 1410, jak również dla Jadwigi królowej Polski, której sława świętości wzrasta coraz bardziej między ludem. W prezbiterium zaś jest obraz Sługi Bożej w tym samym prawie czasie wymalowany. Wierni parafii nieszawskiej Czcigodną Jadwigę królową uważają za patronkę parafii”.¹

Przedmiotem naszego zainteresowania nie jest analiza wszystkich aspektów wynikających z dziejów tego kultu w Nieszawie, ale tylko jego odbicie w zabytkach i wyposażeniu kościoła. W sumie jest ich dziewięć, w tym rzeźby, obrazy, witraże oraz złotnictwo. Chronologicznie powstały one od 1. poł. XVII wieku do lat dziewięćdziesiątych naszego stulecia.

Związki parafii nieszawskiej z kultem św. Jadwigi Królowej zostały do tej pory naświetlone szerzej w dwóch pracach. Pierwsza z nich to monografia poświęcona ks. Wacławowi Kneblewskiemu, proboszczowi nieszawskiemu w latach 1932-1939, który był wielkim czcicielem królowej.² Na XX-lecie pontyfikatu Jana Pawła II została wydana druga praca, w której znajduje się materiał źródłowy (relacje uroczystych odpustów ku czci św. Jadwigi Śląskiej i jednocześnie Jadwigi Królowej, listy postulatorów procesu beatyfikacyjne-

go królowej Jadwigi) świadczący o związkach parafii ze św. Jadwigą.³ Tam też znajdują się ilustracje najstarszych zabytków wyposażenia świątyni nieszawskiej nawiązujące bezpośrednio do kultu królowej.⁴ Częściowo ten temat podejmuje także najnowszy przewodnik-katalog zabytków kościoła nieszawskiego.⁵ O randze kultu królowej Jadwigi w Nieszawie świadczy fakt, że w wielu najnowszych publikacjach o świętej pojawia się ta miejscowość.⁶ Nieszawa została wymieniona kilkakrotnie w materiałach zebranych z okazji procesu kanonizacyjnego i wydanych w Rzymie w 1995 roku.⁷ Warto jeszcze nadmienić, że związkom królowej Jadwigi z kościołem nieszawskim zostało poświęconych kilka artykułów na łamach prasy.⁸

Miejscowość, parafia, świątynia

Pierwotną osadę w Nieszawie położoną po lewej stronie Wisły, ok. 8 km w dół rzeki od dzisiejszego miasta Torunia datują archeologowie na koniec IX wieku. Po raz pierwszy została ona wymieniona w źródle pisanim w 1230 roku. Książę Konrad Mazowiecki nadał wtedy krzyżakom gród nieszawski wraz z czterema wsiami.⁹ Już w średniowieczu erygowano w Nieszawie parafię. Prawdopodobnie już do końca XIII wieku. W czasie wojen polsko-krzyżackich Nieszawa odgrywała bardzo ważną rolę przyczółka krzyżackiego (po lewej stronie Wisły), dlatego Polacy dążyli do jej odzyskania. Po bitwie pod Grunwaldem w 1410 r. zamek nieszawski znalazł się na krótko w rękach Polaków, by po kilku miesiącach wrócić ponownie pod panowanie krzyżackie. Żądania Polaków w czasie rokowań w Grabowie w 1414 r., wobec krzyżaków, aby odstąpili m.in. Nieszawę, zostały częściowo zrealizowane dopiero po pokoju melneńskim w 1422 roku. Krzyżacy zobowiązali się wówczas odstąpić część lewego brzegu Wisły i zburzyć zamek w Nieszawie.¹⁰

Zburzenie zamku nieszawskiego w latach 1423-1424 dało początek nowej Nieszawie (zwanej także Dybowem lub Nową Nieszawą), ulokowanej naprzeciw Torunia po drugiej stronie rzeki Wisły. Prawdopodobnie już w latach 1424-1425 miejscowość otrzymała prawa miejskie. Tam też został wzniesiony zamek, który był siedzibą burgrabiego polskiego.¹¹

W Nowej Nieszawie wzniesiono także kościół pod wezwaniem Rozesłania Apostołów. Pierwszą wzmiankę o nim posiadamy w roku 1425. Został wymieniony przy okazji nadania Marcinowi z Gaworzyny działki na budowę domu i spichlerza w Nowej Nieszawie. Działka ta leżała naprzeciwko kościoła.¹² Do tego kościoła przeniósł król Władysław Jagiełło w roku 1428 kolegiatę zamkową św. Wita z Kruszwicy.¹³ Tytuł kościoła nawiązuje prawdopodobnie do wygranej bitwy grunwaldzkiej, która odbyła się właśnie w święto Rozesłania Apostołów.

Na dynamiczny rozwój Nowej Nieszawy nieprzychylnym okiem patrzyli szczególnie kupcy toruńscy, którzy dostrzegli w niej powstającego groźnego konkurenta. W roku 1431 mieszczanie toruńscy, przy współudziale toruńskiego konwentu krzyżackiego, dokonali napadu na Nieszawę, niszcząc miasto i okupując jego terytorium. Spalono wtedy i zburzono także i kościół. Miasto szybko podniosło się jednak z ruin i kontrowersje między Toruniem a Nieszawą na nowo odżyły. Kiedy w roku 1454 wybuchła wojna 13-letnia mieszczanie toruńscy wymusili na królu Kazimierzu Jagiellończyku wydanie decyzji o zburzeniu Nieszawy. Król w roku 1460 dokonał przeniesienia miasta na inne miejsce. Nowa lokacja nastąpiła we wsi Roskydalino, ok. 32 km w górę Wisły od Nowej Nieszawy.¹⁴

Początki budowy kościoła po translokacji przypadają na rok 1468, kiedy to Bartłomiej, właściciel Gutowa, ufundował w Nieszawie małą świątynię.¹⁵ Obejmowała ona istniejące do dzisiaj prezbiterium, zakrystię i przyległą kapliczkę św. Anny. W rok później (1469) pap. Pius II przypisał powstającemu kościołowi liczne odpusty.¹⁶ Świątynia otrzymała prawdopodobnie potrójne wezwanie: św. Jadwigi, Najśw. Maryi Panny oraz Rozesłania Apostołów.¹⁷ Pierwszym wezwaniem było niewątpliwie patrocinium św. Jadwigi. Świadczą o tym różne zapiski wizytacyjne.¹⁸ Wiązane ono jest przez tradycję z pamięcią o pierwszej żonie króla Władysława Jagiełły, Jadwidze. Ponieważ królowa Jadwiga nie doczekała się w tym czasie wyniesienia na ołtarze, jako główną patronkę kościoła wybrano jej imienniczkę, księżnę śląską.

Świątynia była orientowana, zamknięta od wschodu prostą ścianą, przechodzącą w szczyt. Przykryta była wysokim dwuspadowym dachem. Do budowy użyto cegieł, z których wiele jeszcze do dnia dzisiejszego posiada wypalone napisy.¹⁹ Sklepienie krzyżowo-żebrowe, duże ostrołukowe okna oraz geometryczne wzory dekoracyjne z ciemniejszych cegieł to wszystko wskazuje na budowlę w stylu schyłkowego gotyku.

Dynamiczny rozwój Nieszawy, a co się z tym wiąże wzrost zamożności mieszczan pobudził pragnienie budowy większego, okazalszego kościoła. Już pod koniec XV wieku przystąpiono do rozbudowy pierwotnej świątyni poprzez dobudowanie nawy. Prawdopodobnie jeszcze przed rokiem 1496 biskup Krzesław z Kurozwęk dokonał konsekracji nowego kościoła.²⁰ Wzrost pozycji Nieszawy w porównaniu z sąsiednimi miejscowościami spowodował, że biskup Hieronim Rozrażewski przeniósł w tutaj w latach 90-tych XVI wieku nie tylko siedzibę parafii z Przypustu (do tego czasu kościół nieszawski był filialnym) ale i siedzibę dekanatu raciązkiego.²¹

Nawa została złączona z dotychczasowym kościołem (od tej pory pełnił on funkcję prezbiterium) ostrołukową tęczą. W ścianach występowały po trzy

ostrołukowe okna. Wątek gotycki został utrzymany w romboidalnym układzie glazurowanej cegły. W ten sposób cały kościół prezentuje schyłkowy, późny gotyk, tzw. typu nadwiślańskiego.

Dzwonnica stała początkowo obok głównego wejścia do kościoła. Wisiały na niej trzy dzwony i jedna sygnaturka. Wizytacja z 1582 r. opisuje, że ówczesna dzwonnica była zrujnowana i utrudniała dojście do świątyni.²² Dlatego postanowiono zamiast dzwonnicy dobudować do kościoła wieżę i na niej zawiesić dzwony. Wieżę budowano w latach 1592-1595. Jej budowniczym był mieszczanin nieszawski Paweł Żuk. Świadczy o tym kamienna tablica erekcyjna (80 x 40 cm) umieszczona na północnej stronie wieży we fryzie pomiędzy drugą i trzecią kondygnacją z następującym napisem: PAVL[VS] RZVC SPES MEA C[H]R[IST]VS AN[NO] DO[MINI] 1592. Inskrypcję wykonano reliefem wypukłym w bordiurze tablicy, pośrodku herb Cholewa, nie wykluczone jednak, że może to być również gmerk kamieniarza.²³ Wieża dominuje nad całym kościołem. Wsparta jest silnymi, wysokimi skarpami w narożach. Posiada ostrołukowy portal i ostrołukowe na ogół blendy i okna. Należy do późnego gotyku, jednakże posiada pewne rysy renesansowe: okrągłe, mocno rozglifione otynkowane okno kruchty i zakończenie niektórych blend wieży wycinkiem łuku lub półkoliście. Mury wznoszą się na wysokość ok. 25 m i są podzielone na pięć kondygnacji. W blendzie wieży nad portalem wyryty jest minuskułą gotycką łaciński napis: *Venite adoremus*. Na południowej ścianie, w drugiej blendzie fryzowej umieszczona jest tablica pamiątkowa Michała Działyńskiego z herbem Ogończyk. Zawiera ona napis: MICH[AEL] DZIALYNSKI A DZIAL[YN]. Działyński umieścił tablicę jako ówczesny starosta nieszawski.²⁴ Z wizytacji z 1626 r. dowiadujemy się, że na wieży od strony południowej umieszczona była rzeźba ukrzyżowanego Chrystusa i zegar.²⁵ W tym symbolicznym zestawieniu była zawarta myśl o przemijaniu życia człowieka i szukaniu jego celu w Jezusie Chrystusie.

W latach 1620-1630 dobudowano do nawy dwie kaplice: Matki Boskiej Różańcowej oraz ścięcia św. Jana Chrzciciela. Zdradzają one styl barokowy, o czym świadczą między innymi ich szczyty oraz półkoliście zamknięte duże okna. W narożach oraz pośrodku ścian frontowych znajdują się szkarpy. W ciągu wieków kaplice ulegały licznym zmianom. Początkowo do kaplicy św. Jana wchodziło się osobnym wejściem z zewnątrz kościoła. W celu lepszego skomunikowania kaplic z nawą kościoła wykuto w ścianach po dwa arkadowe przejścia, przemieniając je w nawy boczne, co nadało świątyni układ bazylikowy.²⁶

W ciągu wieków kościół wielokrotnie poddawany był remontom. Warto wspomnieć jeden z ostatnich z lat 1951-1952. Dokonano wtedy między

innymi zmiany XVII-wiecznego sklepienia nawy oraz wiązania dachowego i założono strop żelbetowo-pustakowy.

Na zakończenie opisu architektonicznego świątyni nieszawskiej warto przytoczyć wspomnienia wybitnego architekta i malarza Władysława Nolakowskiego (1867-1928), Nieszawianina, który tak po latach wspomina kościół: „Najpierwszą budowlą, która zamięłowanie do architektury we mnie wzbudziła, był stary parafialny kościół nieszawski, w którego cieniu w plebanii jako syn miejscowego rejenta w roku 1867 urodziłem się i wychowałem, stary, szerniasty kościół ceglany, gotycki, przez Jagiełłę pod wezwaniem św. Jadwigi stawiony, budowla przysadzista, z wielkimi szkarpami, przez wieki pokieraszowana i poszarpana, obandażowana cała, z białymi barokowymi szczytami i kapliczkami, drewnianą wówczas, na czarno wymalowaną szopą na karawan, z przepięknym bogato rzeźbionym, a całym srebrzystym ołtarzem wielkim i wspianiałymi stallami gdańskiej snycerskiej roboty, arcydziełem jedynym w swoim rodzaju na ziemiach naszych; siadując w stallach tych, dzieckiem, na niedzielnych nabożeństwach, przeżywałem szereg wrażeń artystycznych, arcypotężnych; kościół ten był dla mnie pierwszym muzeum wszystkich sztuk plastycznych, pierwszym teatrem, pierwszą operą, pierwszą, wyczutą raczej niż przeżyta kartą historii”.²⁷

Opis zabytków

Opis zabytków rozpoczniemy od przedstawienia sceny znajdującej się w ołtarzu głównym. Powstał on w jednym z warsztatów snycerskich Gdańska na początku XVII wieku. Ufundowany został przez mieszczanina nieszawskiego Andrzeja Kolasę.²⁸ Jego forma i bogata ornamentyka wskazują na dojrzały manieryzm gdańsko-niderlandzki. Kompozycja ołtarza z jednej strony zdradza bowiem elementy późnego gotyku przez nawiązanie do ołtarza szafiastego, z drugiej zaś prezentuje formę antycznego łuku triumfalnego. Środkową część wypełnia obraz wykonany techniką olejną przedstawiający scenę Narodzin Jezusa. Jego twórcą jest bliżej nieznanego malarz niderlandzki działający na terenie Gdańska (1617-1632). Po obu stronach ołtarza, w niszach, umieszczone są rzeźby świętych apostołów: Pawła i Andrzeja. To oryginalne zestawienie apostołów daje się wytłumaczyć jednym z wezwań kościoła „Rozesłania Apostołów”. Święty Paweł symbolizuje tu Kościół Zachodni, a święty Andrzej – Kościół Wschodni.

W górnej części ołtarza głównego znajduje się kompozycja rzeźbiarska, pochodząca z I poł. XVII wieku. Przedstawia ona królową Jadwigę w bogatej, złocistej szacie, w koronie na głowie. Klęczy ze złożonymi do modlitwy rękoma przed Chrystusem wiszącym na krzyżu, który wyciąga do niej rękę.

Jest to scena rozmowy Zbawiciela z królową w czasie modlitwy w katedrze wawelskiej. Tłem dla tej kompozycji jest panorama miasta wylaniająca się z za kotary oraz mocno skłębione chmury nad krzyżem. Całość sceny przedstawiona jest na tle pejzażu z kościołem. Scena ta ma wymiary 150 x 120 cm i zawarta jest między dwiema czerwonymi, pokrytymi ornamentem kandelabrowym kolumnami. Po jej bokach znajdują się rzeźby głównych patronów Polski, świętych biskupów: Wojciecha i Stanisława.

Podobna scena przedstawiająca królową została ukazana w stallach stojących po lewej i prawej stronie prezbiterium. Zostały one ufundowane przez małżonków Jana i Ewę Krzywdów. Powstały w II ćwierci XVII wieku w Gdańsku. Zarówno ich forma, jak i bogata dekoracja rzeźbiarska są przykładem upodobań artystycznych tego miasta i arcydziełem sztuki snycerskiej. Stalle posiadają osiem (po lewej stronie) i dziesięć (po prawej stronie) miejsc siedzących, z obudowanymi klęcznikami i wysokimi zapleckami, zakończonymi baldachimem. Bogato dekorowane płaskorzeźbami zaplecki podzielone są arkadami, w których umieszczono malowane na płótnie obrazy dwunastu apostołów oraz szczególnie czczonych tutaj świętych. W stallach po lewej stronie prezbiterium, w drugim od ołtarza obrazie olejnym przedstawiona jest królowa Jadwiga. Obraz pochodzi z II ćw. XVII wieku i jest o wymiarach 85 x 40 cm. Umieszczony jest w prostokątnym polu zakończonym łukiem. Królowa klęczy przy ołtarzu, ze złożonymi do modlitwy rękoma i wzrokiem skierowanym ku górze. Jest to nawiązanie do sceny modlitwy królowej na Wawelu. Jadwiga ubrana jest w szaty królewskie: czerwony płaszcz obsyty brązowym futrem i białą suknię z motywami czerwonych kwiatów, zielony gorset wykończony białą kryzą, wielki złoty łańcuch na szyi oraz w koronę wzorowaną na insygniach Wazów. Głowę okala wielka złocista aureola.

Czas powstania obydwu wymienionych zabytków jest znamieny dla dziejów kultu św. Jadwigi Królowej, którego głównym ośrodkiem była katedra wawelska. Od śmierci w 1399 roku do początku XVII wieku miejscem szczególnego kultu był jej grób, znajdujący się w prezbiterium. Zmiana wystroju katedry, a szczególnie podniesienie poziomu posadzki spowodowała jego zastąpienie. Wówczas nowym miejscem kultu Królowej stał się ołtarz z ukrzyżowanym Chrystusem. Był to tryptyk, w którego środkowej części zajmowała grupa ukrzyżowania. Na skrzydłach znajdowały się malowidła czterech świętych niewiast: św. Jadwigi Śląskiej, bł. Kingi, św. Brygidy Szwedzkiej oraz Jadwigi Królowej. W tym czasie aktualne stało się także podanie o rozmowie Jadwigi z Chrystusem ukrzyżowanym. Od tej pory tak najczęściej zaczęto przedstawiać wizerunki świątobliwej królowej.²⁹ Zdziwiająco szybko dotarły one do kościoła nieszawskiego.

Kolejne dwa zabytki ilustrujące kult królowej Jadwigi pochodzą z XVIII w. Pierwszym z nich jest rokokowa monstrancja z 3 ćw. XVIII w., która została wykonana przez złotnika Karola Magierskiego. Puszka oprawiona jest promieniami iglastymi w kształcie słońca. Poniżej na esewnicach z liści stoją: królowa Jadwiga w koronie, św. Jan Chrzciciel, pośrodku Najśw. Maryja Panna. Gloria zwieńczona stożkowato, zwężająca się dekoracją o motywach roślinno-muszlowych, zakończona koroną z krzyżem. Trzon z gruszkowatym nodusem obejmują od góry i od dołu pierścienie; stopa owalna, z płaską kryzą, cokołem i tuleją. Trzon i stopa pokryte są rocaillum. Z tego samego wieku pochodzi feretron, który jest przykładem lokalnego baroku ludowego. Główna scena przedstawia postać św. Jadwigi Królowej podczas modlitwy przed ukrzyżowanym Chrystusem. Królowa ubrana w złote szaty z czepkiem na głowie. Z drugiej strony scena chrztu Jezusa w Jordanie.

Nowy element związany z kultem królowej pojawia się pod koniec XIX w. Na północnej ścianie prezbiterium, w prostokątnej stiukowej ramie znajduje się fresk, pochodzący z 1894 roku. Jest on o wymiarach 260 x 230 cm. Przedstawia królową Jadwigę w lochu więziennym. Jest ona ubrana w bogate koronacyjne szaty, w purpurowy płaszcz podbity gronostajem, ze złotą koroną na głowie i kolistą aureolą nad koroną. Po lewej stronie, w historycznym stroju stoi strażnik więzienny z kluczami w rękach. Po prawej stronie pochylony więzień. Ku niemu właśnie królowa wyciąga lewą rękę, tym gestem ułaskawiając go od kary więzienia. Jest to scena nawiązująca do faktu wypraszenia przez królową wolności dla więźniów. Na przykład 1 czerwca 1385 r. z okazji świąt Bożego Ciała Jadwiga wyprosiła wolność kilku więźniom.³⁰ Postacie charakteryzują się dobrym wyczuciem modelu anatomicznego. Światło łagodne, rozproszone. Ograniczona gama kolorystyczna, pastelowa z przewagą czerwieni. Fresk przedstawiający Jadwigę jest odbiciem wzrostu zainteresowań jej osobą od XIX wieku. Znalazło to wyraz w nowej ikonografii portretowej oraz malarstwie ściennym królowej.³¹ Jednym z podejmowanych tematów były miłosierne czyny Jadwigi. Opisana wyżej scena z kościoła nieszawskiego należy właśnie do tej kategorii.³²

Ostatnią grupę zabytków stanowią cztery witraże. Wszystkie powstały w 2 poł. XX wieku i odzwierciedlają ważne momenty z historii parafii oraz procesu wnoszenia na ołtarze królowej. Pierwszy z nich znajduje się w kaplicy św. Anny, nie przedstawia samej postaci św. Jadwigi Królowej, lecz jej herb. Został on ufundowany przez parafian nieszawskich w 1968 roku dla upamiętnienia 500-lecia budowy kościoła. Jego autorem jest Krzysztof Łyskowski z Torunia. Centralnym motywem kompozycji są trzy

tarcze herbowe trzymane przez anioła. Znajdują się tam herby: węgierskich Andegawenów – rodowy herb Jadwigi (charakterystyczne lilie); herb Królestwa Polskiego (orzeł w koronie) oraz u dołu herb miasta Nieszawy (orzeł w koronie, pod którego stopami znajduje się ryba). Nad herbami widnieje postać anioła. Całość sceny została otoczona napisem. Jest to fragment Psalmu 72, werset 28: MNIE DOBRZE JEST BYĆ BLISKO BOGA W PANU BOGU MIEĆ SWOJĄ UCIECZKĘ.

Drugi chronologicznie ufundowany witraż znajduje się w południowej ścianie prezbiterium. Ufundowany został w 1987 roku przez Longina i Andrzeja Nawrockich jako dziękczynienie za beatyfikację świątobliwej królowej Jadwigi w 1987 roku oraz dla upamiętnienia 600-lecia chrztu Litwy (1387). Kompozycja składa się z kilku elementów. Centralne miejsce zajmuje naturalnej wielkości postać królowej Jadwigi. Jest ona wzorowana na obrazach Jana Matejki, tzn. w postawie stojącej, w szatach koronacyjnych z koroną na głowie, w rękach trzyma berło i jabłko. Pod stopami królowej znajdują się dwie tarcze z herbami Litwy (Pogoń) oraz Królestwa Polskiego (Orzeł w koronie). Nad postacią królowej znajduje się znak Kongresu Eucharystycznego, który odbył się w 1987 roku w Warszawie.

Kolejne dwa witraże zostały ufundowane w 1993 roku. Pierwszy z nich znajduje się w Kaplicy ściegania św. Jana Chrzciciela. Został ufundowany przez rodzinę nieszawską Izabelę i Janusza Chmielewskich. Witraż przedstawia charakterystyczną dla św. Jadwigi Królowej scenę jej modlitwy przed krzyżem. Postać Jadwigi ukazana jest tylko do połowy. Jest ona ubrana w szaty koronacyjne z koroną na głowie. Jej ręce skrzyżowane są na piersi. Jest to gest oddający moment adoracji, skupienia i przyjęcia woli Boga. Krzyż jest koloru ciemnobrązowego. W ten sposób scena ta nawiązuje bezpośrednio do modlitwy królowej przed „czarnym krzyżem” w katedrze wawelskiej. Drugi witraż przedstawiający królową znajduje się w Kaplicy Matki Boskiej Różańcowej. Został ufundowany przez rodzinę Elżbietę i Romana Chmielewskich z Nieszawy. Św. Jadwiga została przedstawiona w stroju koronacyjnym z koroną na głowie. Królowa znajduje się pośród ubogich i potrzebujących. Scena ta nawiązuje do licznych aktów miłosierdzia jakie czyniła św. Jadwiga w ciągu całego swojego życia. Autorem obydwu witraży jest Władysław Kozioł z Torunia.

* * *

Przedstawione wyżej zestawienie zabytków dobitnie ilustruje wielowiekowy kult królowej Jadwigi w parafii nieszawskiej. Chronologia ich powstawania odpowiada etapom rozwoju kultu królowej. Na części zabytków

św. Jadwiga przedstawiona jest w aureoli, mimo że musiała czekać na moment wyniesienia na ołtarze jeszcze wiele lat. Jest to niezaprzeczalny dowód trwałości kultu i pragnień ogłoszenia królowej Jadwigi świętą.

PRZYPISY

- ¹ *O Świętej Jadwidze Królowej Polski mówią...*, oprac. M. Jagosz, Kraków 1997, s. 355.
- ² A. Mietz, *Książd Waclaw Kneblewski w promieniach kultu królowej Jadwigi*, Włocławek 1989.
- ³ W. Rozyrkowski, W. Sowa, *Parafia św. Jadwigi w Nieszawie. Z dziejów kultu św. Jadwigi Królowej*, Toruń 1998.
- ⁴ Zob. tamże, s. 33-40.
- ⁵ W. Sowa, W. Rozyrkowski, *Kościół św. Jadwigi w Nieszawie. Przewodnik, katalog zabytków*, Nieszawa 1999, s. 16-17.
- ⁶ J. Kuczyńska, *Jadwiga Andegaweńska*, w: *Encyklopedia katolicka*, t. 7, kol. 661; *O Świętej Jadwidze Królowej Polski mówią...*, dz. cyt., s. 354-355; B. Przybyszewski, *Święta Jadwiga Królowa. Zdobna w cnoty*, Kraków 1997, il. 57; J.A. Nowobilski, *Błogosławiona Jadwiga Królowa w malarstwie ściennym przelomu XIX i XX wieku*, w: *Błogosławiona Jadwiga Królowa w oczekiwaniu na kanonizację. Katalog wystawy*, Kraków 1997, s. 86.
- ⁷ *Cracovien. Canonizationis B. Hedvigis Reginae Poloniae (1374-1399)*, Romae 1995, s. 572, 597, 598, 737, 741, 743, 744, 761.
- ⁸ M. Tobiasz, *Kult królowej Jadwigi w Nieszawie*, „Tyg. Powszechny”, 1950, nr 14; P. Kurlenda, *Kult św. Jadwigi Królowej w Nieszawie*, „Niedziela” (włkładka „Ład Boży”), 1999, nr 9; W. Rozyrkowski, *Kult św. Jadwigi Królowej w Nieszawie*, „Gość Niedzielny”, 1999, nr 29.
- ⁹ Por. *Preussisches Urkundenbuch*, t. 1, wyd. R. Philippi, Königsberg 1882, nr 76; S. Józwiak, *Powstanie i rozwój struktury administracyjno-terytorialnej zakonu krzyżackiego na Kujawach i w ziemi chełmińskiej w latach 1246-1343*, Toruń 1997, s. 60.
- ¹⁰ Por. A. Mietz, J. Pakulski, *Świadectwa przeszłości Nieszawy*, Włocławek 1989, s. 11.
- ¹¹ Por. I. Janosz-Biskupowa, *O położeniu i przeniesieniu Nieszawy*, „Zapiski Towarzystwa Naukowego w Toruniu” 20(1955) s. 171-172; J. Tegowski, *O powstaniu Nowej Nieszawy naprzeciwko Torunia (dokument lokacyjny)*, „Rocznik Toruński” 16(1983) s. 311-320; A. Mietz, J. Pakulski, *Świadectwa...*, dz. cyt., s. 11.
- ¹² „... exemptam prope ecclesiam divisionis apostolorum”, *Codex epistolaris Vitoldi Magni Ducis Lithuaniae*, wyd. A. Prochaska, Kraków 1882, s. 702, przyp. 1; K. Górski, *Stydium historyczno-urbanistyczne miasta Torunia*, Toruń 1955, s. 37-65.
- ¹³ Por. K. Górski, *Stydium historyczno-urbanistyczne*, dz. cyt., s. 41n; S. Librowski, *Z dziejów katedry a następnie kolegiaty św. Wita w Kruszwicy*, „Archiwa, Biblioteki i Muzea Kościelne” 15(1967) s. 257.
- ¹⁴ Por. *Codex diplomaticus Poloniae*, t. 2, cz. 1-2, ed. L. Rzyszczewski, A. Muczkowski, Warszawa 1848-1852, nr 605, 606.
- ¹⁵ Por. M. Ślipek, *Kościół parafialny w Nieszawie (monografia architektoniczna)*, Lublin 1958, s. 28n. (maszynopis w Bibliotece KUL); W. Sowa, W. Rozyrkowski, *Kościół...*, dz. cyt., s. 10.
- ¹⁶ Por. Archiwum Diecezji Włocławskiej (ADWł), Akta Biskupów Kujawsko-Pomorskich, Wizytacja z 1598 r., s. 122.
- ¹⁷ Por. *Monumenta historica dioeceseos Wladislaviensis*, ed. S. Chodyński, fasc. 19, Wladislaviae 1900, s. 85.
- ¹⁸ Por. Tamże, s. 57; fasc. 21, s. 117.
- ¹⁹ Por. W. Sowa, W. Rozyrkowski, *Kościół...*, dz. cyt., s. 10, 39.

²⁰ Zob. I. Sułkowska-Kuraś, *Kurozwęcki Krzesław*, w: *Polski słownik biograficzny* (PSB), t. 16, s. 272-273.

²¹ Por. S. Librowski, *Wizytacje diecezji włocławskiej*, cz. 1, *Wizytacje diecezji kujawskiej i pomorskiej*, t. 1. *Opracowanie archiwalno-źródłoznawcze*, z. 1. *Wstęp ogólny*, „Archiwa Biblioteki i Muzea Kościelne” 8(1964) s. 38.

²² Zob. *Monumenta historica dioeceseos Wladislaviensis*, fasc. 19, s. 85 .

²³ *Katalog zabytków sztuki w Polsce*, t. 11, z. 1, Warszawa 1969, s. 14; *Corpus Inscriptio-num Poloniae*, t. 4: *Województwo włocławskie*, z. 1: *Kujawy Brzeskie*, A. Mietz, J. Pakulski, Włocławek-Toruń 1985, s. 83-84.

²⁴ *Katalog...*, dz. cyt., t. 11, z. 1, s. 14, odczytano tam błędnie inskrypcję; *Corpus...*, dz. cyt., s. 90-91; zob. także S. Bodniak, *Działyński Michał*, w: PSB, t. 6, s. 91.

²⁵ Por. M. Ślipek, *Kościół parafialny w Nieszawie...*, dz. cyt., s. 23.

²⁶ Por. ADWł, *Wizytacja Grotkowskiego 1639 r.*, s. 722; M. Ślipek, *Kościół parafialny w Nieszawie...*, dz. cyt., s. 24-25; W. Sowa, W. Rozynkowski, *Kościół...*, dz. cyt., s. 21-22, 116-117. Tam też znajduje się zdjęcie pierwotnego wystroju kaplicy św. Jana, który został przedstawiony na ostatniej stronie dokumentu fundacyjnego Jana i Ewy Krzywduw.

²⁷ Stanisław Noakowski, *Pisma*, Warszawa 1957, s. 146-147.

²⁸ Por. W. Sowa, W. Rozynkowski, *Kościół...*, dz. cyt., s. 16.

²⁹ Por. E. Śnieżyńska-Stolot, *Krucyfiks królowej Jadwigi w katedrze na Wawelu*, „Biuletyn Historii Sztuki” 28(1966) nr 2, s. 251-254; A. Sachetnik, *Ołtarz z cudownym krucyfiksem królowej Jadwigi w katedrze wawelskiej*, „Annalecta Cracoviensia” 20(1988) s. 338n; B. Przybyszewski, *Święta Jadwiga Królowa*, s. 108-109; Z. Kliś, *Przedmioty związane z bł. Jadwigą królową i ich ikonografia*, w: *Błogosławiona Jadwiga Królowa w oczekiwaniu...*, dz. cyt., s. 66.

³⁰ Por. J. Stabińska, *Królowa Jadwiga*, Kraków 1997, s. 135.

³¹ Por. W. Bałus, *Obraz Królowej Jadwigi w sztuce polskiej wieku XIX, główne wątki ikonograficzne*, w: *Błogosławiona Jadwiga Królowa w oczekiwaniu...*, dz. cyt., s. 69-78; J.A. Nowobilski, *Błogosławiona Jadwiga Królowa w malarstwie ściennym...*, art. cyt., s. 79-88.

³² Por. J.A. Nowobilski, *Błogosławiona Jadwiga Królowa w malarstwie ściennym...*, art. cyt., s. 86.